

Hikmet Delili

Hiç mümkün müdür ki, şu âlemde zerrelere kadar Güneşlere kadar bütün eşyada nihayetsiz bir hikmetle iş gören Zat-ı Zülcelâl, ahireti getirmemekle ve kendisine iltica eden müminlere iltifat etmemekle nihayetsiz hikmetini inkâr ettirsin ve o hadsiz hikmetleri hiçe indirsin? Hâşâ ve kella!

Bu delili yine iki başlıkta inceleyeceğiz:

1. BASAMAK: KÂİNATTA GÖZÜKEN HİKMETİN SAHİBİ KİMDİR?

Hikmet: Her işte menfaatlara riayet edilmesi, abes bir işin yapılmaması, her eşyaya birçok vazifeler yaptırılması gibi manalara gelir. Hikmetin zıttı, israf ve abesiyettir.

Şu kâinatın hiçbir yerinde israf ve abesiyet olmayıp her yerde nihayet derecede bir hikmet hükümfermadır. Şimdi kâinattaki hikmeti bir parça tefekkür ederek bu hikmetin faili olan zata bir pencere açalım:

Şu âleme dikkatle bakılsa görülür ki şu âlemde tasarruf eden zat, nihayetsiz bir hikmetle iş görüyor. Ona delil mi istersin?

Her şeyde menfaat ve faydalara riayet edilmesidir. Görmüyor musun ki, insandaki bütün aza, kemikler ve damarlarda, hatta beden hücrelerinde, her yerinde, her cüz'ünde faydalar ve hikmetler gözetilmiştir. Hatta bazı azası, bir ağacın ne kadar meyveleri varsa, o derece o uzva hikmetler ve faydalar takılmıştır. İşte bu hâl ispat eder ki, nihayetsiz bir hikmet eliyle iş görülüyor.

Hem her şeyin sanatında nihayet derecede bir intizamın bulunması yine ispat eder ki, nihayetsiz bir hikmetle iş görülüyor. Evet, güzel bir çiçeğin ince programını küçücük tohumunda dercetmek; büyük bir ağacın amel sahifelerini, tarihçe-i hayatını ve cihazlarının fihristini küçücük bir çekirdekte manevi kader kalemiyle yazmak, elbette nihayetsiz bir hikmet ile iş görüldüğünü ispat eder.

Hem her şeyin yaratılışında gayet derecede güzel bir sanatın bulunması, nihayet derecede hikmetli bir sanatkârın nakışı olduğunu gösterir. Evet, şu küçücük insan bedeni içinde bütün kâinatın fihristini, bütün rahmet hazinelerinin anahtarlarını, bütün güzel isimlerinin âyinelerini dercetmek, elbette nihayet derecede bir hüsn-ü sanat içinde bir hikmeti gösterir.

Şu âlemdeki hikmeti ispat etmeye çalışmak, herhâlde gereksiz bir iştir. Zira her fen kendi lisaniyla bu hikmetten bahseder ve her fennin konusu da bu hikmetin kendisidir. Bu sebeple bizler kâinattaki hikmeti anlatmak için sözü uzatmaya gerek duymuyor ve şu sorunun cevabına geçiyoruz:

Bu hikmetin sahibi olan Hakîm zat kimdir? Kim eşyaya böyle menfaatler takmış? Kim şu âlemin hiçbir yerinde hiçbir abesiyete müsaade etmiyor? İnsanın azalarından tutun, semanın yıldızlarına kadar her şeyde maslahat ve faydaları kim gözetmiş? Kim şu âlemde israf etmeyen Hakîm? Ve kim eşyayı böyle nakış nakış hikmetle donatan?

Bu sorulara verilebilecek tek cevap “Allah” değil midir?

Bırakın kâinattaki hikmeti tesadüflerle izah etmeyi, acaba bir sineğin vücudundaki hikmet bile tesadüf ile hiç izah edilebilir mi?

Evet, şu âlemde yaratılan her varlıkta kendine mahsus bir gaye, bir maksat, bir fayda ve bir netice takip edilmektedir. Hiçbir varlıkta bir abes, bir gayesizlik, bir manasızlık ve israf sayılabilecek herhangi bir şey gözükmemektedir. Elbette akılsız ve şuursuz sebeplerin, bu gayeleri ve maksatları kendi başlarına takip edebilmeleri ve eşyayı bu şekilde hikmetle yaratmaları mümkün değildir. O hâlde bu durum ispat eder ki, perde arkasında hikmet sahibi bir zat vardır ve bu eşyayı hikmetle icat eden de O’dur.

2. BASAMAK: HAKÎM İSMİNİN AHİRETİ GEREKTİRMESİ

Farz edelim ki, büyük bir şeker fabrikanız var. Siz tarladan topladığınız şeker pancarlarını fabrikaya getirerek bir sürü işlemde geçiriyor ve nihayet şeker imal ediyorsunuz. Daha sonra da bu şekerleri yine binbir zahmetle kamyonlara yüklüyorsunuz. Acaba bu kadar zahmetten ve hikmetli faaliyetten sonra bu şekerleri denize döker miydiniz?

Elbette ki hayır! Zira eğer denize dökülecek olsaydınız, ilk önce fabrikayı kurmaz, daha sonra sırasıyla şeker pancarlarını tarladan toplamaz, bir sürü işleme tabi tutmaz ve kamyonla yüklemeyiniz. Demek sizin mezkûr fiilleriniz, şekerini denize dökmeyeceğinizin ispatıdır.

Aynen bunun gibi, Cenab-ı Hak da şu dünya fabrikasını bu kadar masraflar ile kurdu. Her bir taşında binlerce hikmeti yarattı. Eğer ahiret gelmez ve bu fabrikanın semereleri ahiret pazarına çıkmazsa nihayetsiz bir israf yapılmış olur.

Bir sinek kanadını bile onlarca hikmet ile donatan Allah-u Teâlâ, hiç mümkün müdür ki, ahireti getirmemekle böyle bir israfa ve hikmetsizliğe müsaade etsin? Hâşâ! Zira eğer edecek olsaydı, bu âlemi bu kadar hikmetle yaratmaz ve bu derece ehemmiyet vermezdi. Demek ahiretin gelmeyeceğini iddia etmek, göz önündeki hikmeti inkâr etmek gibidir. Zira ahireti getirmemek tam bir hikmetsizliktir ve şu âlemin hikmetsizliğe ve israfa inkılâbına müsaade etmektir. Göz önündeki şu hikmetin şehadetiyle nihayetsiz bir hikmetin sahibi olan Zat-ı Zülcelâl ise, böyle bir hikmetsizlikten münezzehtir ve müberradır.

Acaba hiç mümkün müdür ki, Allah-u Teâlâ bir ağaca taktığı neticeler ve meyveler miktarınca, her bir hayat sahibine o derece hikmetleri ve maslahatları takmakla kendisinin hikmet sahibi olduğunu ispat edip gösterebilir ve sonra, bütün hikmetlerin en büyüğü ve bütün maslahatların en mühimi ve bütün neticelerin en lüzumlu ve hikmeti hikmet, nimeti nimet,

rahmeti rahmet eden ve bütün hikmetlerin, nimetlerin, rahmetlerin ve maslahatların menbaı ve gayesi olan bekayı ve ebedî saadeti vermeyip terk ederek bütün işlerini abesiyet derecesine düşürsün? Ve kendini o zata benzetsin ki, öyle bir saray yapar ki her bir taşında binlerce nakışlar, her bir tarafında binler ziynetler ve her bir odasında binler kıymetli alet ve levazimat buldursun da sonra o saraya dam yapmasın, her şey çürüsün, beyhude bozulsun? Hâşâ ve kellâ!

İşte ahiret gelmezse, bu dünyanın damı yok demektir ve içinde yapılan bunca hikmetli tasarrufun ve faaliyetin hiç bir kıymeti yoktur.

Acaba hiç akıl kabul eder mi ki Allah-u Teâlâ, insanın başına ve içindeki duygularına, saçları adedince vazifeler ve hikmetler yükletsin de ona sadece, bir saç hükmünde olan bir ücret-i dünyeviye versin ve hikmetine bütün bütün zıt olarak manasız bir iş yapsın?

Evet, cömertten ihsan ve güzelden ancak güzellik geldiği gibi, hikmet sahibinden de sadece hikmetli iş gelir. Hikmet sahibi olan bir zat abes bir iş yapmaz. Allah-u Teâlâ ise nihayetsiz bir hikmetin sahibidir. Eğer ahireti getirmeyecek olursa, bütün işlerini abesiyete inkılâp ettirmiş olur. Bu ise Allah hakkında düşünülemez.

Ahiretin gelmemesi; âdeta küçük bir taşın bir büyük dağ kadar hikmetler ve gayeler takmak, bir büyük dağa ise bir küçük taş gibi muvakkat ve cüz'i bir gaye vermeye benzer ki, bunu hiçbir akıl ve hikmet kabul etmez.

İsterseniz hikmet deliline bir de duygularımız cihetiyle bakalım:

İnsandaki zahirî ve batınî duyguların her biri bu dünyadan daha kıymetlidir. İnsan ne işitmesini, ne görmesini, ne aklını, ne hafızasını, ne sevgisini, ne de herhangi bir hissini dünya saltanatı ile hatta cennet ile bile değişmez.

Mesela, bize şöyle densesydi: “Aklını bize ver, sana cenneti vereceğiz.” ya da “Bana hafıza kuvvetini ver, cennete gir.”

Acaba aklımızı ve hafızamızı cennete mukabil satar mıydık? Elbette hayır! Zira akıl ve hafıza olmazsa cennetten istifade mümkün olmaz. O hâlde diyebiliriz ki, bizdeki cihazlar cennetten daha kıymetli ve pahalıdır.

İşte bu durum da ispat eder ki: İnsanın cihazatı yalnız bu dünyanın cüz'i meselelerine sarf edilmek için yaratılmamıştır. Böyle nihayetsiz hikmetler ile donatılmış bu cihazlar, sadece bu kısacık hayat için verilmiş olamaz. Böyle bir masraf, kısacık bir ömür için değildir. Bu pahalı cihazların kısacık bir hayat için olduğunu iddia etmek, şu âlemdeki hikmeti ve bu hikmetin sahibi olan zatı inkâr etmek ile mümkündür.

Bu durumda da hikmet ile yaratılmış her bir mahlûk, parmağını o kişinin gözüne sokar ve ona der ki: “Bu âlemin nihayet derecede hikmet sahibi sanatkârı, sadece kısacık bir hayat için bu kadar masraf yaparak israf etmez. Bak, sen küfrünle ne büyük bir cinayet işliyorsun ve

inkârının lisan-ı hâliyle diyorsun ki 'Şu âlemde her şey boştur ve abestir.' Bak, o zatın hikmetine nasıl ilişiyorsun ve nasıl o zatı israf ile itham ediyorsun. O zat senin ithamından münezzehtir ve mukaddestir. Bizlerdeki hikmetin şهادetiyle Hakîm'dir ve bu hikmetinin hürmetine ahireti yaratacaktır."

Yine hikmet deliline duyguların şu penceresinden bakabiliriz:

Farzımuhal, Karadeniz'den daha büyük bir balık görseniz... Hemen anlarsınız ki bu balık bu denizin balığı değil, o denizden çok daha büyük başka bir denize aittir.

Aynen bunun gibi, şu insanın istidatları da bu dünyaya sığmamakta ve bu dünya denizi insanı tatmin edememektedir. O hâlde bu insan balığı başka bir denize namzettir ki, o da ahirettir.

Hem insandaki akıl, hafıza, dil, kulak gibi terazilerle, bunların tarttıkları şeyleri mukayese edersek; terazilerin, tartılan şeylerden daha kıymetli olduğunu görürüz. Demek bu teraziler yalnız bu fâni dünyayı kazanmak için verilmemiştir. Bunun tersini iddia etmek, ancak göz önündeki şu hikmeti inkâr etmekle mümkündür. Bunu da hiçbir akıl sahibi yapamaz.

Hikmetin ahireti gerektirmesinin bir başka yönü de şudur:

Rububiyetinde ve idaresinde nihayet derece hâkim olan bir hikmet, elbette o Rububiyetin kanadına iltica eden ve iman ile itaat edenlerin taltifini ister. Zira hikmet-i hükümet, kendisine iltica edenleri muhafaza etmek ve onlara ikram etmek ister. Hükümetin hikmeti ancak bu şekilde muhafaza olunabilir.

Hâlbuki bu dünyada o taltif ve iltifatın değil binde biri, milyonda biri bile gözükmemektedir. Demek, başka bir âlem vardır ve bu ikram ve iltifat o âleme bırakılmıştır. Bunu inkâr etmek, göz önündeki şu hâkim hikmeti inkâr etmek gibi mümkün değildir.

Dilerseniz hikmet delilini maddeleyerek bir daha tefekkür edelim:

- 1.** Şu âlemde yaratılan her varlıkta kendine mahsus bir gaye, bir maksat, bir fayda ve bir netice takip edilmektedir. Hiç bir varlıkta bir abes, bir gayesizlik, bir manasızlık ve israf sayılabilecek herhangi bir şey gözükmemektedir. Yani kâinatta nihayet derecede bir hikmet vardır ve her bir fen bu hikmetin şahididir.
- 2.** Elbette akılsız ve şuursuz sebeplerin, bu gayeleri ve maksatları kendi başlarına takip edebilmeleri ve eşyayı bu şekilde hikmetle yaratmaları mümkün değildir. İşte bu durum ispat eder ki, perde arkasında hikmet sahibi bir zat vardır ve bu eşyayı hikmetle icat eden de O'dur.
- 3.** Hikmetin hikmet olabilmesi ve israfa ve abesiyete dönmemesi, ancak ahiretin gelmesi ile mümkündür. Eğer ahiret gelmeyecek olursa, bütün bu hikmet israfa ve abesiyete döner. Bu bahsin misallerini daha önce verdik, daha iyi anlaşılması için bir misal ile tekit edeceğiz: Her bir yaprağı elli bin lira olan bir ağaç yapsanız, bu ağacı koyunların yemesine müsaade eder

miydiniz? Elbette ki etmezsiniz! Zira edecek olsaydınız, bu ağaca bu kadar ehemmiyet verip uğraşmazdınız. Sizin bu ağacı yapmanız, hikmetinizi ve sanata olan düşkünlüğünüzü ispat etmektedir. Koyunlara yedirmek ise hikmetsizlik ve sanatsızlıktır. Elbette ki sizdeki hikmet ve sanata düşkünlük sıfatı, hikmetsiz bir işe müsaade etmeyecektir. Aynen bunun gibi, şu insan da her bir yaprağı elli bin lira kıymetinde bir ağaç hükmündedir. Hatta yukarıda ispat ettiğimiz gibi, bu insanın yaprağı olan aza ve cihazları değil elli bin, cennetten daha kıymetlidir. Elbette hikmeti sonsuz olan Cenab-ı Hak, bu insan ağacının kurtlara yem olmasına ve bir daha kalkmamak üzere kabre yatmasına ve çürümesine müsaade etmeyecektir.

4. Rububiyetinde ve idaresinde nihayet derece hâkim olan bir hikmet, elbette o Rububiyetin kanadına iltica eden ve iman ile itaat edenlere iltifat etmek ister. Zira hikmet-i hükümet, kendisine iltica edenleri muhafaza etmek ve onlara ikram etmeği gerektirir. Hükümetin hikmeti ancak bu şekilde muhafaza olunabilir. Hâlbuki bu dünyada bu iltifat ve ikram yoktur, demek başka bir âleme bırakılmıştır.

5. Demek ahireti inkâr etmek, Cenab-ı Hak'ın "Hakîm" ismini inkâr etmek ile mümkündür. Hakîm ismini inkâr etmek de şu kâinatta gözüken ve her yeri kuşatan hikmeti inkâr etmek ile mümkün olabilir. Bu da akıl sahipleri için mümkün değildir. Daha önce dediğimiz gibi, aklını çıkarıp atanlar da zaten bizim muhatabımız değildir.

Sözün özü: Ahiretin geleceği, göz önündeki şu hikmet kadar bedihidir ve açıktır. Zira hikmeti hikmet yapacak ve israfa dönmesini önleyecek tek şey, ahiretin gelmesidir.